

**TOKUMENTE YA
DIPOLEDIŠANO**

**PHOLISI YA MOEPO WA
BOKGABO LE MAFELO A
MAGOLO A 2021**

**KAKANYWA YA BOBEDI,
KGATIŠO YA 2, (2021)**

LENANEO LA DITENG

KGAOLO YA 1	4
1. MATSENO	4
2. NEPO YA PHOLISI YA ASM	6
3. DITLHALOŠO.....	6
4. DIKHUTSOFATŠO	7
KGAOLO YA II	9
5. DINYAKIŠIŠO TŠA PAPETŠO LE DITŠHIŠINYO	9
KGAOLO YA III	11
6. PHAPANTŠHO YA DIKGOPOLO	11
(a) Go rafa ga bokgabo le go rafa ga mafelo a magolo	11
KGAOLO YA IV	13
7. LENANEO LA GO FA DILAESENSE LE TAOLO	13
(a) Mehuta ya diphemiti tšeo di swanetšwego go fiwa	13
(b) Mekgwa ya go fa dilaesense	13
(c) Mabaka a go fa dilaesense.....	14
(d) Mohuta wa phemiti	14
(e) Bogolo bja phemiti ya lefelo ka dihektare.....	14
(f) Nako ya tirišo ya ASM ka mengwaga.....	15
(g) Maatla a go aroganya mafelo bjalo ka mafelo a ASM	15
(h) Peeletšo ya diphemiti go Maafrika Borwa.....	15
(i) Gontšhwa ga diphemiti go batho goba dihlopha tšeo di beakantšwego.....	15
(j) Kiletšo ya go ditirišo tša ASM go bogodimo	16
(k) Go fetošetšega le morwalo	16
(l) Thekišo le go rekiša ka diminerale	16
(m) Go ba gona mmogo le ditirišo tše dikgolo.....	16
(n) Go rafa maswika le dilahlwa tša moepo	17
(o) Phihlelelo ya naga	17
KGAOLO YA V	18
8. MANANEO A THEKGO LE INSTITUŠENE	18
(a) Diofisi tša moepo tša gare/selete.....	18
(b) Go hlongwa ga Mekgatlo ya ASM.....	18
(c) Go hlongwa ga Dikomiti tša Moepo wa Selete.....	19
(d) Go hlongwa ga dihlopha tšeo di beakantšwego.....	19

(e) Thušo ya Ditšhelete.....	19
(f) Tlhahlo, kaonafatšo ya Mabokgoni, le tšweletšopele.....	19
KGAOLO YA VI.....	21
9. LENANEO LA DITŠHELETE	21
(a) Tefo ya Mašokotšo	21
(b) Metšhelo.....	21
KGAOLO YA VII.....	25
10. TAOLO YA TIKOLOGO, MAPHELO, POLOKEGO LE GO GOPODIŠIŠA KA POLOKEGO LE TŠHOMIŠO YA MEETSE.....	25
11. KGAOLO YA VIII	28
12. MAEMO A PHOLISI YA MMUŠO KA GA GO RAFA MOO GO SEGO MOLAONG.....	28
KGAOLO YA VIX	30
13. GO BEGA LE MAIKARABELO	30
KGAOLO YA X.....	32
14. PHETHAGATŠO YA PHOLISI, TIRIŠO, TEKOLO LE KELO	32
(a) Dinako tša go phethagatšam dipeakanyo le mekgwa	32
(b) Tirišo, tekolo le kelo.....	32
KGAOLO YA XI.....	33
15. TSHETSHEKO YA PHOLISI.....	33
(a) Maikarabelo a go sekaseka le dipaka tša go sekaseka	33
(b) Dipholisi le molao di tsopotšo	33

KGAOLO YA I

1. MATSENO

Intasteri ya Moepo wa Bokgbo le Mafelo a Magolo (ASM) e amogetše temogo ya semmušo go latela go ba gona ga Mmušo wa temokrasi ka 1994. Mmušo o tsebišitše ditsenogare tše mmalwa le dibopego tša thekgo go sepediša kkaonafatšo ya intasteri ya ASM kudu go hlohleletša go kgatha tema ga Batho bao ba sa Hlokomelwe Kgale (HDP's) le go šogana le ditlhohlo tše di lebanego le lekala. Ditsenogare tše di akareditše kaonafatšo ya Pegosemmušo (White Paper). "Pholisi ya Diminerale le Meepo ya Afrika Borwa, ya 1988" (Pegosemmušo), ya 1988). Tokumente ye ya pholisi e na le kgaolo yeo e ikgafetšego ya intasteri ya ASM. Tšhišinyo ya pholisi ka Pegosemmušo morago e fetoletšwe go molao ka tsela ya karolo ya 27 ya Molao wa Kaonafatšo ya Methopo ya Diminerale le Petroleamo, 2002 (MPRDA).

Ntle le ditsenogare tše tša pholisi le molao le dibopego tša thego tša ka morago ga 1994, intasteri ya ASM e tšwela pele go itemogela ditlhohlo. Intasteri e dula e se ya semmušo kudu, ntle le koketšego mo go palo ya karolo ya 27 ya dipheleti tša moepo tše di ntšhitšwego ke Kgoro. Bogolo bj aintasteri go ya ka bakgathatema bao ba amegago, palo ya batho bao ba thwetšwego, khuetšo ya yona ekonomi ya leago, dipeeletšo, le go kgatha tema go Setšweletšwa sa Gae Ka moka (GDP), ka mokgwa wa metšhelo le mašokotšo ga se ya rekotiwa gabotse.

Karolo ya 27 ya MPRDA yeo e šoganago ka lenaneo la go fa dilaesense ya intasteri ya ASM, e bonwe kudu bjalo ka ye e thibelago kaonafatšo le kgolo ya lekala. Se ke ka lebaka la gore Molao ga o hlaloše dikgopolo. Ga e akaretše intasteri ya Moepo wa Bokgabo. Barafi ba Mafelo a Magolo ba nyakile go swarwa go swana le Barafi ba Mafelo a Mannyane go ya ka senyakwa sa taolo ya tikologo, tšhomišo ya meetse, tšhomišo ya naga, maphelo le polokego le dinyakwa tša go aba ditšhelete.

Gape, Molao o na le dikiletšo mo go go fetišega le morwalo wa phemiti ya moepo, lefelo la bogolo bo filwe magomo a dihektare tše 5 gomme se se huetša bokgoni bja mong wa phemiti bja go hwetša thekgo ya ditšhelete le go swarelela ka kakaretšo tša phethagatšo. Dikgopelo tša phemiti ya moepo di buletšwe batho ka moka le bakgathatema ba bagolo ba dira sekgobeng. Dintlha tše, go hlakantšha le thekgo ye mpe, go hlakanya le mokgwa wa thekgo wa go fokola go tšwa go Mmušo, ka mokgwa wa thekgo ya ditšhelete le go fa ditirelo tše di katolišitšwego go intasteri ya ASM, di

kgathilego tema go se semmušo ga lekala le kaonafatšo yeo e gwahlafaditšwego. Se se dirile gore go be le boipiletšo mo mengwageng bja tsenogare ya pholisi le molao ke bakgathatema ba intasteri le mekgatlo yeo e nago le kgahlego gape e amegilego.

Boipiletšo bja gore Mmušo o tsebagatše kaonafatšo ya pholisi le go dira semmušo intasteri ya ASM ka lebaka la bokgoni bja intasteri ye go kgatha tema go kaonafatšo ya leago le ekonomi le go kaonafatša go letseno la Mafrika Borwa, kudu ditšhaba tša magaeng. Gape go se go bile le boipiletšo bja nyalantšho ya tlhako ya taolo ya Afrika Borwa le taolo ya moepo ya selete le ya lefase ka ga go dira semmušo le kaonafatšo ya intasteri ya ASM. Boipiletšo bjo ka go le lengwe, bo tsebišwa ke kgolo mo ditiragalong tša go rafa mo go sego molaong moo go begwago go golela godimo ka mo Nageng.

Go rafa moo go sego molaong go na le mohlwaela wa dikhuetšo tše mpe tša leago le ditšhelete go bašomi, dikhamphani, lekala la meepo le naga ka lebaka la tahlegelo ya letseno, metšhelo, dibaka tša mošomo, ditshenyageo tša ditšhelete, kišontle, letseno la diphetošetšo tša ka ntle le go reka, gare ga tše dingwe. E aba gape kotsi ye kgolo go go swarelela ga intasteri le bokgoni bja yona go kgatha tema go bophelo bja ka moso go Mafrika Borwa ka moka.

Go sekwasekwa ga tlhako ya Pholisi ya ASM bjale ka ge e ngwadilwe ka go Pegosemmušo, ya 1998 e ikemišeditše go šogana le ditlhohlo tše di boletšwego ka godimo. Nepo ya tshekatsheko ya pholisi ye ke go akaretša ditsenogare tša pholisi ya mmušo go šogana le ditlhohlo tše le go thekga kaonafatšo ya go swarelela ya intasteri ya ASM. Ditsenogare tše tša pholisi di tla hlola tikologo ya go kgontšha gore intasteri e kgatha tema ye botse go ekonomi ya tlwaelo, go hlola mešomo le go fokotša bohloki.

Tokumente ye e beakntšwe ka dikgaolo tše 10 tše di šoganago le ditaba tše di latelago tša thematiki:

- I. Tlhalošo ya mareo le dinepo tša Pholisi ya ASM, ya 2020;
- II. Phapantšho ya dikgopolo;
- III. Lenaneo la go fa dilaesense le taolo;
- IV. Mokgwa wa institušene le thekgo;
- V. Lenaneo la metšhelo le mašokotšo;
- VI. Go gopodišiša ka tikologo, maphelo, polokego le go šomišwa ga meetse;
- VII. Maemo a mmušo go pholisi ya go rafa moo go sego molaong;
- VIII. Go bega lemaikarabelo;

- IX. Phethagatšo ya pholisi, tirišo, tekolo le kelo; le
X. Tshekatsheko ya Pholisi.

Ka fase ga kgaolo ye nngwe le ye nngwe, ditšhišinyo tša pholisi ya Mmušo di akareditšwego gabotse. Maikemišetšo mafelelong ke go fetolela ditsenogare tša pholisi ye go molao wa tirišo wa go ikgafa.

Malebana le tshepetšo, tshekatsheko ya pholisi e tla tšewa ka mokgwa wa poledišano le go naganišiša dikgopolo go tšwa go bakgathatema ba intasteri le badirišani ba leago. Go tla ba le dipoledišano tša pele ka dilo le maikemišetšo a tshekatsheko ya pholisi pele ga tokumente ya Pholisi ya ASM ya kakanywa gore Kabinete e e dumelele. Kabinete e tla dumela tšhišinyo ya pholisi ya kakanywa gore setšhaba se e swayeswaye. Ka morago ga nako ya tshwayotshwayo, bakgathatema le badirišani ba leago ba tla boledišwa gape ka tšeo ba di tlišitšego tša motheo gomme tokumente ya Pholisi ya ASM ya kakanywa ya mafelelo e tla tlišwa gape go Kabinete gore e dumelelwe le go phethagatšwa. Pholisi ya ASM ya kakanywa e tla sepetšwa go ya ka Kelo ya khuetšo ya Ekonomi ya Leago (SEIAS), ka poledišano le Yuniti ya Peakanyo, Tekolo le Kelo ka Ofising ya Mopresidente.

2. NEPO YA PHOLISI YA ASM

Nepo ya pholisi ya ASM ke go godiša tlholo ya Intasteri ya Moepo ya Mafelo a Magolo le Bokgabo tša semmušo yeo e ka šomago gabotse ka mokgwa wa go swarelela mola o kgatha tema mo ekonoming ka tsela ya metšhelo le mašokotšo le ka go hlola mešomo, le go tloša ditiro tša go se be molao tša ASM.

3. DITLHALOŠO

“Moepo wa bokgabo” o ra ditiro tša go rafa tša kgale le setšo go šomišwa mekgwa le dinyakwa tša kgale. Se se akaretša mešongwana ya batho o šomiša kudu mekgwa ya go rafa ya motheo, didirišwa tša diatla le motheo go hwetša leswika la minerale, gantši di gona ka ntle, goba maatla a fase.

“Moepo wa Mafelo a Magolo” e ra go nyaka goba go tiro ya go rafa yeo e sa thwalego go nyaka ga bokgoni, ditheknolotši tša moepo tšeo di beakantšwego, dikhemikhale go akaretšwa mekhuri le saenate goba dithuthupi; goba go nyaka moo go šišintšwego goba ditiro tša moepo, ga di ame peeletšo goba tshenyagelo yeo e

fetago tšehelete yeo bjalo ka ge go hlalošitšwe.

“Mašokotšo” malebana le mašokotšo ao a lefšago Mmušo go ya ka Molao wa Palamente.

“Afrika Borwa” malebana la motho wa tlhago e ra motho yoo a fihleletšego ngwaga wa batho ba bantši (mengwaga ye 18), a belegwe ka Afrika Borwa goba e le modudi wa go ya go ile. Malebana le motho wa moloa e ra khamphani ye e kopantšwego ka nageng le go ya ka melao ya Afrika Borwa.

4. DIKHUTSOFATŠO

DIKHUTSOFATŠO	TLHALOŠO
ASM	Moepo wa Bokgabo le Mafelo a Magolo
CGS	Khansela ya Geosaense.
COGTA	Kgoro ya Taolo ya Tirišano le Merero ya Setšo.
DFI’s	Diinstitušene tša Ditšhele tša Kaonofatšo.
DMRE	Kgoro ya Methopo ya Diminerale le Enetši.
DEA	Kgoro ya Merero ya Tikologo.
Department	Kgoro ya Methopo ya Diminerale le Enetši.
HDP’s	Batho bao ba bego ba sa Hlokomelwe Kgale.
ITA	Molao wa Motšhelo wa Letseno, wa 1967
LSM	Moepo ya Mafelo a Mannyane.
MPRDA	Molao wa Kaonafatšo ya Methopo ya Minerale le Petroleamo, wa 2002.
MHSA	Molao wa Maphelo le Polokego ya Moepo, wa 1996.
MQA	Taolo ya Dithuto tša Moepo.
MHSC	Khansela ya Maphelo le Polokego ya Moepo.
MPMT	Yuniti ya Bohodu bja Diminerale le Metale ye Bohlokwa.
NEMA	Molao wa Taolo ya Tikologo ya Setšhaba, wa 1998.
NCSMT	Sehlopha sa Tshepedišo ya Setšhaba le Taolo ya Peakanyo seo se thomilwego ke Kbinet ka 2010.
NWA	Molao wa Meetse ya Sestšhaba, ya 1998.
SAMRAD	Lenaneo la Taolo ya Methopo ya Minerale ya Afrika Borwa.
SAPS	Tirelo ya Maphodisa a Afrika Borwa.

SBC	Tirišano ya Kgwebo ye Nnyane
TA	Tumelelano ya Go lokolla.
The Dti	Kgoro ya Kgwebo le Intasteri.
TOT	Motšhelo wa Poelo
VCC	Khamphani ya Tšhelete ye e Beeleditšwego
White Paper	Pegosemmušo yeo e akaretšago Pholisi ya Moepo wa Afrika Borwa le Intasteri ya Diminerale, 1998.

KGAOLO YA II

5. DITŠHIŠINYO TŠA THUTO YA PAPATŠO

Ka 2019 Kgoro e thomile thuto ya papetšo ya melao ya ASM tšeo di kgethilwego tša Afrika ka Kenya, Ghana le Zambia. Letlakala la dipotšišo la go swana le dirilwe gomme la phatlalatšwa go Ofisi ya Ditona tša maleba pele ga thuto ye nngwe le ye nngwe ya papetšo, go kgontšha dipeakanyo le go fihlelela tshedimošo ya maleba. Thuto ya papetšo e feleditše ka pego yeo e dumeletšwego ke Tona ka Hlakola 2020.

Ka kakaretšo, pego ya thuto ya papetšo e eleditše gore Kgoro, ka go dira pholisi ya go ikgafa le tlhako ya molao ya intasteri ya ASM ya Afrika Borwa, e swanetše go godiša dikarolo tša pholisi le tlhako ya molao ya melao ye mengwe ya (Kenya, Zambia le Ghana) tšeo gonabjale di sa akaretšwego ka go MPRDA. Dikarolo tše di akaretša tše di latelago:

- (a) *Peeletšo ya diphemiti tša ASM ya tša gae*: go melao ka moka ye meraro ya diphemiti ya ASM di beetšwe tša gae. Tlhako ya pholisi ya go ikgafa e swanetše go utolla kgonagalo ya go thoma senyakwa se, go lebeletšwe tikologo ya histori ya Afrika Borwa ya go kgatha tema ga barafi go tšwa dinaga tša kgauswi, go bobedi ditiro tšeo di lego molaong le tšeo di sego molaong.
- (b) *Tlhalošo ya dikgopolo*: Moepo wa Bokgabo di swanetšwe go hlalošwa thoko go tšwa go Moepo wa Mafelo a Magolo, go swana le Zambia.
- (c) *Dinyakwa tša Go aloga*: tlhako ya pholisi le molao go akaretša dinyakwa tša go kwagala tša go aloga go tšwa go Moepo wa Bokgabo go ya go Moepo wa Mafelo a Magolo le go tloga go Moepo wa Mafelo a Magolo go ya go LSM
- (d) *Go ba gona mmogo gare ga barafi ba ASM le LSML*: tlhako ya pholisi le molao go kwešiša kamano gare ga barafi ba ASM le ditirišo tša LSM. LSM e swanetšwe go dumelelwa ke molao go aba dikarolo tša lefelo la moepo leo le filwego badiriši ba ASM, go saena Ditumelelano tša Go lokolla (TA'S) go laola kamano le go ba gna mmogo.
- (e) *Go fetošega le morwalo*: go naganišiša go etela gape magomo ka diphemiti tša go fetišetša ga moepo le go amogela mmotlolo wa Ghana moo phetišetšo e dumeletšwego le tumelo ya Ditona le badudi ba Ghanaian goba badiri ba bangwe ba maleba ba ASM.

- (f) *Tlhalošo ya mafelo a intasteri a ASM:* Tona e swanetše go matlafatšwa ke molao go beeletša mafelo a intasteri ya ASM. Se se ka dirwa ka kopano le Khansele ya Geosaense (CGS), Khansele ya Maphelo le Polokego ya Moepo (MHSC) le Kgoro ya Tikologo, Kagodikgwa le Boreahlapi (DEFF). CGS e swanetše go dira gore data ya geolotši e be gona go laola le go thekga tlhalošo. Institušene ye nngwe go sepetša tshedimošo ya maleba le data tša ditumelelano tšeo di hlokegago (dipeakanyo tša diEIA le MHS).
- (g) *Magomo a ditirišo tša ASM go moepo wa ka ntle:* Kgetho ye ya pholisi e swanetšwe go nyakišišwa go ya pele ka ge magomo a ka bonwa bjalo ka ge a kgethollwa, go se akaretšwe, le tshenygo. Go utollotšwe gore go šetše go na le ditirišo tša moepo tšeo di sego melaong go diragala ka sephiri.
- (h) *Go hlongwa ga diofisi tša selete/lefelo la moepo:* Go swana le Ghana, diofisi tše di swanetšwe go beakanyetšwa go sepdiša go fa laesense ya ASM; Go kgobokanya direjistara tšeo dilego gona le ASM ya ka moso, e bolela tshedimošo yeo e hlalošwago ke Tona, Go hlokomela le go lekola tirišo le mešongwana ya barafi ba; go eletša le go fa dinolofatši tša tlhahlo le thušo yeo e hlokegago gore go šomege ka katlego le gabotse ya ASM; iša go Kgoro ka mokgwa le ka kgaotšo bjalo ka ge go laetšwe, dipego goba ditokumente tše dingwe le tshedimošo ya mešongwana ya ASM mo diofising tša moepo tša Selete/Lefelo; le go sepediša go dirwa ga Mokgatlo/Mekgatlo ya Bokgabo le Mafelo a Magolo. Goba mešomo ye e swanetšwego go abelwa Balaodi ba Selete goba Yuniti ya Moepo ya Mafelo a Magolo yeo e kgontšhago.
- (i) *Go hlongwa ga Dikomiti tša Moepo tša Selete:* Dikomiti tša bakgathatema ba bantši mo go lefelo leo le kgethilwego la ASM la go ba le baemedi go tšwa go DMRE, DEFF, le COGTA bjalobjalo di swanetšwe go hlongwa go ya ka molao.
- (j) *Go hlongwa ga Mekgatlo ya ASM: Badiriši ba ASM* ba swanetše go hlohleletšwa go ipeakanya go dihlongwa tšeo di lemogwago semolao. Mekgatlo ya Selete goba Bosetšhaba go godišwa le go thekgwa.
- (k) *Thušo ya ditšhelete go ditirišo tša ASM:* mekgwa ya go thekga diprotšeke tša ASM di swanetšwe go hwetšagala go fiwa ka molao.

KGAOLO YA III

6. PHAPANTŠHO YA DIKGOPOLO

(a) Moepo wa bokgabo le moepo wa mafelo a magolo

MPRDA ga e hlaloše gabotse mareo a moepo wa “Bokgabo” le Mafelo a Magolo. Go ya ka Molao wa phemiti ya moepo e ka tšweletšwa nako ya mengwaga ye 2 e akaretša lefelo la dihektare tše 5 yeo e mpshafatšwago dipaka tše 3 ye nngwe le ye nngwe e ka se fete ngwaga wo 1. Senyakwa se se hlathollotšwe go boledišana go hlaloša ka moka moepo wa mafelo a magolo. Molao ka gona ga o akaretša bokgabo. Go se be le tlhalošo ya dikgopolo e hlotše sekgoba sa taolo le go be le bonnete malebana le ditirišo tša bokgabo. Ka lebaka leo, go bile le ditlhalošo tša go fapana tšeo di šomišitšwego ke intasteri go leka go lokiša phošo ye ya taolo. Mohlwaela wo go tšwa go tlhalošo ya ASM go lebeletšwe Molao wa Kgwebo ye Nnyane, wa 2003, go lebeletšwe “moepo wo o tšwelelago” goba “moepo wo monnyane” gape go kopanya moepo le moepo wa mafelo a magolo gammogo le moep wo o sego molaong.

Tšhišinyo ya pholis ya mmušo:

Go tswalela bofokodi malebana le tlhalošo ya mareo, se se latelago se šišintšwe:

- a) Tlhalošo ya “Moepo wa Bokgabo” go ra ditirišo tša moepo wa kgale goba wa setšo re šomiša mekgwa le dinyakwa tša kgale le setšo. Se se akaretša mešongwana ya batho o šomiša kudu mekgwa ya go rafa ya motheo, didirišwa tša diatla le motheo go hwetša leswika la minerale, gantši di gona ka ntle, goba maatla a fase.
- b) Tlhalošo ya “*Moepo wa Mafelo a Magolo*” e ra go nyaka goba go tiro ya go rafa yeo e sa thwalego go nyaka ga bokgoni, ditheknolotši tša moepo tšeo di beakantšwego, dikhemikhale go akaretšwa mekhuri le saenate goba dithuthupi; goba go nyaka moo go šišintšwego goba ditiro tša moepo, ga di ame peeletšo goba tshenyagelo yeo e fetago tšhelete yeo bjalo ka ge go hlalošitšwe.
- c) Magato malebana tšhelete ya dipeeletšo yeo e amegago e ka hlalošwa, magomo a peeletšeo ya R1 milione ya Barafi ba Bokgabo le magomo a dipeeletšo tša R10 milione tša Barafi ba Mafelo a magolo e šišintšwego.
- d) Senyakwa Go aloga: go tla naganišišwa go dumelela moepo wa bokgabo

sebaka sa go aloga go moepo wa mafelo a magolo, le morafi wa mafelo a magolo go aloga go ba morafi wa magareng, yo monyane goba yo a golago go lebeletšwe magatoa tšweletšo le peeletšo.

Ka tsela ye Moepo wa Bokgabo o fapana gabotse le Moepo wa Mafelo a Magolo le dikgopolo tše di amanago le wona. Pholisi le tlhako ya moloa e tla aba Phemiti ya Moepo wa Bokgabo le Moepo wa Mafelo a Magolo ye nngwe le ye nngwe e na le dinyakwa le maikarabelo a yona.

KGAOLO YA IV

7. LENANEO LA GO FA DILAESENSE LE TAOLO

Tlhako ya molao wa MPRDA ka mokgwa wa karolo ya 27 yeo e šoganago fela le moepo wa mafelo magolo e bontšhitše go se lekane go arabela ka botlalo go dinyakwa tša intasteri ya ASM. Tlhako ye e be e diretšwe ditirišo tša mafelo a mannyane gomme ga se ya hlokomela diphošo tša intasteri ya ASM ka gona ga e maleba. Barafi ba mafelo a magolo mo mengwageng ba itemogetše ditlhohlo ka lenaneo la gonabjale go akaretšwa (i) phihlelelo le go šomiša bonolo ga lenaneo la go dira dikgopelo tša SAMRAD ka inthanete (ii) dinyakwa tša methopo (iii) lefelo la diofisi tša DMRE (iv) phihlelelo ya tshedimošo (v) phihlelelo ya ditšhelete (vii) dinyakwa tša go obamela tša bothata le (viii) go hloka thekgo go tšwa go mmušo (thekgo ya institušene, ditšhelete, kago ya bogoni, infrastraktšha, mmaraka, phihlelelo ya naga, bjalobjalo).

Go ya ka tirišo ye botse ya lefasem pholisi ya Moepo wa Mafelo a Magolo le tlhako ya molao di swanetše go kwešišega gape di be tša nnete. Magoro a laesense di swanetše go šomega go lebeletšwe tumelelano, nako, ditokelo le maikarabelo. Mabaka a go fa laesense, ditshepetšo le mananeo a swanetše go ba bonolo di kwešišege le go šomišega gabotse.

Ditšhišinyo tša pholisi ya mmušo:

Gore o kgonthiše gore lenaneo la go fa dilaesense le taolo ya intasteri ya moepo wa Bokgabo le Mafelo a Magolo o latela tirišo ye botse ya lefase gomme o hola batho ba Afrika Borwa, Mmušo o šišinya magato a a latelago:

- (a) Mehuta ya diphemiti tšei di swanetšwegi go fiwa

Pholisi ye e ikgafilego le lenaneo la molaodi tla fa mehuta ye mebedi ya diphemiti ya moepo wa bokgabo le moepo wa mafelo a magolo.

- (i) Phemiti ya Moepo ya Bokgabo.
- (ii) Phemiti ya Mafelo a Magaolo.

(b) Mokgwa wa go fa laesense

Tshepetšo ya go fa laesense ye e menaganego. Tshepetšo ya go dira dikgopelo ya gonabjale ya go thuša yo a tlilego pele e tla šomišwa bjalo ka mokgwa wa go fa dilaesense wa go itiriša. Le ge go le bjalo, Mmušo o tla matlafatšwa go laletša dikgopelo tša moepo wa bokgabo goba moepo wa mafelo a magolo mo mafelong ao a kgethilwego. Lenaneo le la taletšo le tla dirišwa ka thekgo ta Khansele ya Geosaense (CGS).

(c) Mekgwa ya go fa laesense

Ditirišo tša go fa laesense ya ASM e swanetše go thongwa ka toka, ka go kwagala le mokgwa wa ponagalo go lebeletšwe hlokego ya:

- (i) Go phethagatša nepo ya pholisi, kudu, hlokego ya sepetša go tsena le go kgatha tema gabotse ka HDSA mo intastering ya moepo;
- (ii) Kgatha tema go kaonafatšo ya ekonomi ya leago, go hlola mešomo le go fokotša bohloki;
- (iii) Go godiša dihlopha tše di beakantšwego;
- (iv) Go bea pele dikgahlego tša basadi le dihlopa tše di lego kotsing bao ba kgathago tema intastering ya ASM;
- (v) Peakanyo ya tlhahlo le go tlabekela beng ba dilaesense ka bokgoni mo ditirišong tša moepo;
- (vi) Go dira lekala la semmušo le go tsenela Mogatlo wa ASM ka kgapeletšo; le
- (vii) Go aloga ga ditirišo go ditirišo tša moepo wa mafelo a manyane.

(d) Mohuta wa phemiti

Mokgwa wa molao wa Phemiti ya Moepo wa Bokgabo le Phemiti ya Moepo wa Mafelo a Manyane e swanetšwe go tlhalošwa. Diphemiti tše di swanetšwe go beelwa magomo a ditokelo tša nnete tše di fiwago le go ngwadišwa ke Kgoro le bokgoni bja go fetišetšwa, kgonthišo le holega go, ka ge go le bjalo go ditokelo tša moepo tše di

filwego go ya ka MPRDA. Mong wa phemiti o swanetše go diriša ditokelo tša moepo go ya ka MPRDA. Mong wa phemiti o swanetše go kgona go diriša ditokelo tša gagwe go phemiti kgahlanong le batho ba boraro.

(e) Bogolo bja phemiti ya lefelo ka dihektare

Go naganišiša mokgwa wa motheo wa moepo wa bokgabo le dikgethologanyo tša moepo wa mafelo a magolo bogolo le bontši bja diphemiti bo swanetše go laolwa go lebeletšwe dintlha tša go swana le eupša e sego fela mohuta wa minerale woo o rafilwego, methopo ya thekniki le ditšhelete woo o nyakwago le dikhuetšo tša tikologo tše di amanago le go tlošwa ga methopo yeo.

(f) Nako ya tirišo ya ASM ka mengwaga

Nepo ya nako ya diphemiti tša ASM e kgonthiša tšhireletšo ya kontraka go beng ba phemiti. Se se swanetše go akaretša methopo ya go swarelela le go šomišwa bošaedi ga godimo ga methopo mola dikholego di swanetše go gola go beng ba diphemiti ka pela ka moo go kgonegago.

(g) Maatla a go kgaogantšha mafelo bjalo ka mafelo a ASM

Tona o tla matlafatšwa go kgetha goba go kgaogantšha mafelo a mangwe goba dilete bjalo ka mafelo goba dilete tša bokgabo goba mafelo a magolo. Go kgetha goba go kgaogantšha go tla tsebišwa le go thekgwa ke data ya geolotši go tšwa CGS gape ka diragalal ga mešongwana ya ASm mo lefelong goba seleteng seo se filwego. Mokgwa wo o tla thuša go kaonafatšo le go ntšha methopo, go abelana dikotsi le dikholego gare ga bakgathatema.

Tona a dirivana gae le dikgoro tše di nago le maikarabelo a tikologo, Kagodikgwa le Boreahlapi le merero ya Meetse go dira dithuto tša kgonagalo mo lefelong leo le kgethilwego go laola dikotsi, dikhuetšo tše bohlokwa, methopo ya meetse pele sephetho ka ga peeletšo ya legelo la ASM le direga.

(h) Peeletšo ya diphemiti go Maafrika Borwa

Phemiti ya Moepo wa Bokgabo le Phemiti ya Moepo wa Mafelo a Magolo a swanetše go beelwa Maafrika Borwa, bjalo ka ge go boletšwe. Goba gona ga bafaladi bao ba

sego molaong ka go sekgoba sa moepo sa bokgabo le mafelo a magolo di swanetšwe go dirwa ka dikabo tša phetogo go fokotša mešongwana ya moepo yeo e sego molaong. Nako ya phetogo ya ngwaga wo tee go barafi ka moka bao ba sego molaong go tšwelela gomme tshepetšo ya go dira semmušo e dirwe. Ge barafi bao ba sego molaong bas a šomiše sebaka se sa nako ya nakwana bommaditsela ba phethagatšo ya molao ba swanetše go tsena ka bogare.

(i) Go ntšhwa ga diphemiti go batho goba go dihlopha tšeo do beakantšwego

Le ge go fa laesense ya batho ba praebete e ka se thibelwe, Mmušo o tla bea pelego ntšhwa ga Diphemiti tša Moepo ya Bogabo le Diphemiti tša Moepo tša Mafelo a Mannyane go dihlopha tšeo di beakantšwego. Dihlopha tše di beakantšwego di a kgethwa ka lebaka la bokgoni la khuetšo ye kgolo go phatlalatša dikholego tša ekonomi le go kgonthiša go swarelela ka go abelana dikotsi.

(j) Kiletšoya ditirišo tša ASM ka ntle

Ditirišo tša Moepo ya Bokgabo le Moepo wa Mafelo a Magolo a swanetšwe go beelwa magomo ka ntle le go bula moepo wa thwii. Go tla naganišišwa go dira lenaneo la leo theilwego go kotsi la go rafa ka fase go lebeletšwe go tsenelela le mekgwa ya moepo go ka šomišwa ke barafo ba bokgabo le mafelo a magolo. Se se tla hlahlwa dikarolo tša phethaagatšo tša maphelo le polokego gammogo le taolo ya tikologo le dikgato tša tshokollo tša maleba.

(k) Go fetišetša le morwalo

Mong wa Phemiti ya Moepo wa Bokgabo le Phemiti ya Moepo wa Mafelo a Magolo o swanetše go fiwa tokelo ya go fetišetša goba go rwala phemiti go ya ka Ditona tšeo di amegago. Se se tla thuša beng ba diphemiti ka go oketša tšheleteya ditirišo tša go swarelela le go phatlalatša dikholego go motho yo a nago le kgahlego go ASM.

(l) Thekišo le go rekiša ga diminerale

Pholisi le tlhako ya molao e swanetše go matlafatša beng ba diphemiti tša ASM go oketša boleng bja diminerale, go rekiša le go amega mo go tatelano ya boleng bja kaonafatšo ya minerale. Go swanetšwe go setšwa go go dira mmaraka wa go laolwa goba mmaditsela wa go rea wa gare go fa barafi ba bokgabo le mafelo a magolo sefala go rekiša ka molao le go rekiva ditšweletša tša minerale mo go ponagalo le tikologo

ye e šireleditšwego. Se se tla thuša ka go fokotša disenyi tše di sa tshepagalego tšeo di hwetšago poelo ntle le molao go tšwa go mošomo wo boima wa barafi ba bokgabo le mafelo a magolo le oketšego ya ka fase/ mebaraka ye e sego molaong yeo e nyatšago mananeo a ditšhelete.

(m) Go šoma gotee le ditirišo tše dikgolo

Go šoma gotee gare ga badiriši ba mafelo a manyane le badiriši ba mafelo a magolo ba swanetše go dumelelwa ka tsela ya Ditumelelano tša Go lokolla. Se se ka akaretša go fokotša le go utolla naga go mešongwana ya ASM ka go mafelo a manyane go fokotša modiriši, le go utolla bokgoni bja kamogelo le peakanyo ya go reka gape, thekgo ya thekniki, ditlamo tša didirišwa tša go hiriša le dibaka tša ASM go epdivwa le go sepetša maswika, ka go dira karolo ya go reka. Tlhako e swanetše go fa ditefo le ditebogo go hlohleletša badiriša ba mafelo a manyane go dira mmogo le barafi ba bokgabo ba mafelo a magolo.

(n) Go rafa ditšweletšwa le dilahlwa tša moepo

Tlhako ya ASM ya go fihlelela go rafa ga ditšweletšwa tša dilahlwa le mafelo ao a šetšego le baabi di swanetšwe go kaonafatšwa go sepelelana le molao wa gonabjale bjale ka ge go boletšwe ke sephetho sa molao mo tabeng ye. Beng ba ditšweletšwa le dilahlwa di swanetšwe go hlohleletšwa go šoma le barafi ba bokgabo le mafelo a magolo go lebeletšwe taolo ya tikologo yeo e lego gona le sedirišwa sa molao seo se amanago le meetse.

(o) Pihlelelo ya naga

Pihlelelo ya naga e dula e le taba ye bohlokwa yeo e nyakago tirišano le dikgoro tša mmušo tšeo di nago le maikarabelo. Tshepetšo yago hwetša pihlelelo ya naga go tšwa go beng ba naga le badudi bao ba lego molaong go akaretšwa beng ba ditokolo tša naga tšeo e sego tša semmušo di swanetšwe go hlalošwa go ya ka tlhako ya taolo yeo e lego gona. Lebaka la go fihlelela ga se la swanela go ganetšwa moo go sa kwagalego le swanetše o kopanywa. Ka tsela ye tlhako e swanetše go fa tšhireletši ka tsela ya dinyakwa tša poledišano ya mohola, therišano ya tefo go beng ba naga le badudi bao ba lego molaong, go thota goba go huduga le mananeo a tharollo ya kgakgano. Se se akaretša kobamelo le dinyakwa tša go arola naga ye e kgethetšwego

mabaka a go rafa go ya ka moo go ka bago gona.

KGAOLO YA V

8. MANANEO A THEKGO LE INSTITUŠENE

Sebopego se se dumeletšwego sa Ofisi ya Molaodimogo wa Meepo le Mafelo a Magolo ga se ya lekana ka botlalo go thekga intasteri ta ASM ya Afrika Borwa. Go na le gape go se dirišani le go se kgokagane le Dikgoro tša Mmušo tša maleba tšeo di ka bago le kgahlego ya thwii gomme di ka ba le moholo wa go kaonafatša intasteri ya ASM ya Afrika Borwa (Dti, Kgoro ya Kaonafatša ya Dikgwebo tše Nnyane, COGTA, DEFF).

Ye nngwe ditlhohlo tše dikgolo tša intasteri ya ASM ke go hloka thekgo le ge go na le Phihlelelo ya diinstitušene tša thekgo ya ditšhelete tša kaonafatšo. Ga go na tsenelano gare ga taolelo le mešongwana ya Ofisi ya Molaodimogolo le diDFI tše.

Maitapišo a mmušo nakong ya go feta go kaonafatša bokgoni bja institušene ga se ya tšweletša dipoelo tšeo di nyakwago.

Bjalo ka intasteri ya ASM e arogane kudu gomme ga go na mekgatlo ya go lemogega goba dibopego tšeo di bakantšwego go šogana le mathata a tšona.

Ditšhišinyo tša Pholisi ya mmušo:

(a) Ofisi ya moepo ya Gare/Selete

Kgoro e swanetše go sekaseka bokgoni bja Moepo wa Mafelo a Magolo a Ofisi ya Molaodimogolo le go thoma gape yuniti ka tumelelo ya go felela le yuniti ya go šoma yeo e kgonago go sepetša go fa laesense le go thekga intasteri ya ASM, go phethagatša le go diriša kobamelo le go lekola le go ela go šoma ga dipholisi, melao le melawana.

Kgoro e swanetše go dira semmušo dipeakanyo tša institušene le kgokaganyo ya bakgathatema ba bantši ba molao. Senyakwa sa go dira ofisi ya Molaodi wa Selete le tlhalošo ya mohola wa ofisi ye e swanetše go amogelwa go tlhako ya moepo wa bokgabo le mafelo a magolo.

(b) Go hlongwa ga Mekgatlo ya ASM

Pholisi le tlhako ya molao e swanetše go fa go hlongwa ga Mekgatlo ya ASM mo Legatong la Bosetšhaba le la Selete. Boleloko go mehuta ye ya mekgatlo e swanetšwe go dirwa senyakwa sa kgapeletšo le karolo ya mekgwa ya go fa laesense. Boleloko bo tla beelwa mabaka go fiwa phemiti ya moepo wa bokgabo goba phemiti ya moepo wa mafelo a magolo. Se ke go kgonthiša gore meepo ya bokgabo le ya mafelo a magolo a beakantšwego.

(c) Go hlongwa ga Dikomiti tša Moepo wa Selete

Pholisi le tlhako ya molao e swanetše go fa go hlongwa ga Dikomiti tša Moepo wa Selete tša bakgathatema ba bantši. Dikomiti tše di tla bewa ka Dikgorong. Go tla ba le diforamo tša bakgathatema ba bantši bao ba lego legatong la selete le la selegae. Mohola wa tšona e tla ba go thuša ka go sepediša tshepetšo ya go fa laesense, go fa ditirelo tša katološo, le go phatlalatša tshedimošo.

(d) Go hlongwa ga dihlopha tšeo di beakantšwego

Pholisi le tlhako ya molao e swanetše go godiša go hlongwa ga dihlopha tšeo di beakantšwego. Dihlopha tše dintši di a nyakwa ka lebaka la bokgoni bja go fihla magomong le go phatlalatša khuetšo ya protšeke mola ka go le lengwe a abelana dikotsi.

(e) Thušo ya ditšhelete

ASM gantši e tlalelwa ke ditlhohlo tša ditšhelete ka gona go phatlalatša ditirišo tša go se be molaong. Phethagatšo ya s27 ya MPRA e utollotše ditlhohlo ka senyakwa sa thušo ya ditšhelete go SSM yeo e ditšheete tšeo di se a lekanego di lego gona. Le ge mmušo o ka se kgone go fa ditšhelete, ASM e swanetšwe go thušwa ka go matlafatša kgwebo ya tiragalo ya bona ya kgwebo gore go boledišanwe le diinstitušene tša thekgo ya ditšhelete tša go fapana ka thušo ye le dipeeletšo ka ditirišo tša ASM ka ditirelo tšeo di katološitšwego.

(f) Tlhahlo, Kaonafatšo ya Mabokgoni, le tšweletšopele

Ye nngwe ya ditlhohlo tše dikgolo tšeo di utollotšwego malebana le ASM ke go hloka

tlhahlo go dikarolo tša go fapana go akaretšwa taolo ya kgwebo le mabokgoni ba sethekniki a go rafa ka katlego ga methopo ya minerale yeo e utollotšwego. Tirišano le diinstitušene tša go swana le MQA yeo e nago le mananeo a tlhahlo go thuša barafi ba mafelo a amgaolo go akaretšwa mananeo a thekgo a barafi bao ba sa thomago ba HDSA le Sekolo sa Moepo sa ASM. Mananeo a go thoma tlhahlo a taolo ya tikologo, maphelo le polokego le mabokgoni a taolo ya kgwebo. Magato a thuto ya bokgoni le barafi ba bokgabo le mafelo a magolo a hloka go šetšwa bjalo ka karolo ya mokgwa wa go fa laesense. Se se tla ba bohlokwa go dira semmušo intasteri go kgonthiša gore ASM e a swarelela le go kgona go obamela ka dinyakwa tšeo di hlokegago.

KGAOLO YA VI

9. LENANEO LA DITŠHELETE

Intasteri ya meepo ya Afrika Borwa e nyakwa ke molao go lefa motšhelo le mašokotšo ka mo go latelago:

(a) Tefo ya Mašokotšo

Molao wa Mašokotšo a Minerale le Petroleamo, wa 2008 o beakantše gore mašokotšo ao a theilwego go letseno ao a lefelwago go methopo ya minerale yeo e hweditšwego ka Afrika Borwa le go fetišetša. Molao wa Mašokotšo a fapanatšha gare ga methopo ya minerale yeo e mpshafaditšwego le yeo e se ya mpshafatšwago. Phesente ya lešokotšo la moepo e go 5% go methopo ya minerale yeo e mpshafaditšwego le 7% ya methopo ya minerale yeo e se ya mpshafatšwago. Molao wa Mašokotšo o šomiša dikarolo tše pedi go bala maikarabelo a lešokotšo, boleng bja diminerale le tekanyo ya phesente ya lešootšo, yeo e dirwago fase.

(b) Metšhelo

Dikhamphani tša moepo le tšona di ka lefišwa motšhelo wa letseno, motšhelo wa tšhelete ye e hweditšwego, motšhelo wa tlhokomelo, metšhelo ya tirišo go swana le VAT, mešomo ya go fetišetša le motšhelo wa go fetišetša ditšhireletšo go ya ka Molao wa Motšhelo wa Letseno, 1967.

Intasteri ya moepo wa Bokgabo le Mafelo a Magolo ga e lokollwe go tšwa go maikarabelo a go lefa motšhelo le mašokotšo ka gona e kgatha tema go kgolo ya

ekonomi ya leago. Le ge go le bjalo, ka lebaka la go se be semmušo ga lekala, intasteri ya ASM go kgatha tema go kgoboketšo ya ditšhelete go tšeo di sa tsebego tša go phatlala.

Kgoro ya Matlotlo e na le didirišwa tše di beakantšwego le ditefo go thekga dikgwebo tše nnyane. Tše di akaretša (i) ditefo tša tirišano ya kgwebo ye nnyane, (iii) lenaneo la motšhelo wa khamphani tšhelete ya kgwebo. Didirišwa tše le ditefo (di boletšwe ka fase) di gona go barafi ba bokgabo le ba mafelo a magolo

Tirišano ya kgwebo ye nnyane

Ditefo tša tirišano ya kgwebo ye nnyane (SBC) di tsebišitšwe ka 2001 go ya ka karolo ya 12E ya Molao wa Motšhelo wa Letseno (ITA). Ditefo di tsebišitšwe go kgatha tema go kaonafatšo ya kgwebo ye nnyane ka go karolo ye kgolo ya go kaonafatša kgolo ya ekonomi ka Afrika Borwa. Dikgwebo tša kgwebo ye nnyane di kgatha tema ye bohlokwa mo kaonafatšong ya ekonomi le tlhoho ya mešomo. Lenaneo la ditefo tša kgwebo ye nnyane e fa ditefo tša motšhelo tšeo di alogilego tša 0%, 7%, 21% go bogolo bja pele bja letseno leo la motšhelo leo le hwetšwago ke khamphani la go fihla ka R550 000. Ditefo o gona go dikhamphani tša letseno leo le sa fetego R20 milione. Gonabjale go na le go ka ba 100 000 diSBC go holega go ditefo tša motšhelo.

Lenaneo la 1: Lenaneo la Ditirišano tša Kgwebo ye Nnyane (SBC) motšhelo wa ditefo tšeo di alogilego

Ngwaga wa ditšhelete woo o felelago ka tšatšikgwei le lengwe le lengwe gare ga la 1 Moranang 2020 le 31 Hlakola 2021:

Letseno leo le lefago Motšhelo (R)	Tefo ya Motšhelo (R)
1 – 83 100	0% ya letseno leo le lefago motšhele
83 101 – 365 000	7% ya letseno leo le lefago motšhelo la ka godimo ga 83 100
365 001 – 550 000	19 733 + 21% of taxable income above 365 000
550 001 le ka godimo	58 583 + 28% ya tšhelete ya ka godimo ga 550 000

Motšhelo wa letseno

Lenaneo la motšhelo wa letseno o tsebišitšwe ka 2008 go ya ka Lenaneo la Botshela

go ya go ITA. Lenaneo le ke karolo ya taolelo ya go phatlalala ya Mmušo go hlohleletša kgwebo le go hlola tikologo ya go kgontšha dikgwebo tše nnyane go phologa le go gola, le go fokotša morwalo wa go obamela motšhelo go dikgwebo tva letseno la go fihla R1 milione. Motšhelo wa letseno ke lenaneo leo le nolofaditšwego leo maikemišetšo a lona e lego go nolofatša dikgwebo tše nnyane go fihlelela maikarabelo a motšhelo. Lenaneo la mošhelo wa letseno le ema legato motšhelo wa letseno, VAT, motšhelo wa nakwana, motšhelo wa kaonafatšo ya ditšhelete le motšhelo wa tlaleletšo wa dikgwebo tše nnyane wa letseno leo le nago le maswanedi wa R1 milione goba ka fase.

Kgwebo ye nnyane yeo e ngwadišeditšwego motšhelo wa letseno o ka, le ge go le bjalo, kgetha go dula lenaneo la VAT (go tloga ka la 1 Hlakola 2012). Motšhelo wa letseno ke kgetho, seo se ra gore kgwebo ye nnyane e ka tšea sephetho ge e nyaka go šomiša se goba lenaneo la gonabjale la motšhelo moo dikgwebo di ka ntšhago ditshenyagelo. O gona go beng fela (batho ba le tee), ditirišano, dikhamphani tva tirišano, dihlopha tšeo di beakantšwego, le dikhamphani go tloga ka la 1 Hlakola 2009.

Motšhelo wa letseno o songwa ka go diriša tefo ya motšhelo go letseno leo le lefišwago motšhelo go kgwebo ye nnyane. Ditefo di maleba go ngwaga wo mongwe le wo mongwe wa kelo woo o felago nakong ya dikgwedi tše 12 tšeo di felelago ka 28 Dibokwane 2018. Go na le dikhamphani tša ka fase ga 10 000 tšeo di šomišago TOT. Go godiša go fase ka gore dikgwebo tše nnyane di na le maikarabelo a motšhelo le ge di lahlegelwa (motšhelo o lebane le letseno). Ge, le ge go le bjalo, kgwebo ye nnyane e be e le ka ntle ga lenaneo la motšhelo wa letseno,, bat la b aba rekotile le go lekola tahlegelo yeo e tla bago e išitšwe go nako ya go latela ya kelo. Dikgwebo tše nnyane gape di ka se ntšhe ditshenyagelo go swana le SBC le, ka tsela yeo, bontši bja dikgwebo tše nnyane di kgetha kgetho ya beng fela (go lefišwa motšhelo bjalo ka motho a le tee) go ba SBC. Ditefo tša motšhelo wa letseno woo o boletšwego ka go Lenaneong la Botshela la ITA le ka tsela ye e latelago:

Letseno (R)	Tefo ya motšhelo (R)
0 - 335 000	0%
335 001 - 500 000	1% ya ye nngwe le ye nngwe ya R1 ka godimo 335 000

500 001 - 750 000	1 650 + 2% ya tšhelete ya ka godimo ga 500 000
750 001 le ka godimo	6 650 + 3% ya tšhelete ya ka godimo ga 750 000

Khamphani ya Tšhelete ya Kgwebo (VCC)

Phihlelelo ya tekatekano ya ditšhelete e dula e le ye nngwe ya ditlhohlo tše dikgolo tša kgolo ya ekonomi tša dikgwebo tša bogolo bjo bonnyane le bja magareng le kutollo ya moepo wo monnyane. Go arabela tlhohlo ye, ka 2008, Mmušo o fetišitše lenaneo la motšhelo la khamphani ya tšhelete ya kgwebo (VCC) go ya ka karolo ya 12J ya ITA ka maikemišetšo a go hlola mokgwa wa go kopanya go babeeletši go ya go fetiša ditšhelete go dikgwebo tše nnyane le ditirišo tša moepo ye nnyane. VCC ka boyona (go ya ka mmotlolo wa tekatekano ya praebete) e ikemišeditše go šoma bjalo ka “mmeleitši yo bohlokwa” go dikgwebo tše go fa ditirelo tša taolo ya thekgo le tekatekano. VCC e ikemišeditše go ba senamelwa sa kgwebo seo se tla goketšago babeeletši ba kgwebo. E na le kholego ya go kopanya babeeletši ba bannyane gammogo le go bokgoni bja peeletšo ya go nagana go kgetha lekala la kgwebo ye nnyane. Babeeletši ba hwetša phokotšo ya dipeeletšo tša tekatekano ka go VCC. Gonabjale, go na le ka godimo ga diVCC tše 100 tše di ngwadišitšwego.

Ditšhišinyio tša phlolisi ya mmušo:

- Mmušo o swanetše go tšea magato a bjalo a pholisi le molao go dira semmušo barafi ba bokgabo le mafelo a magolo gore e be karolo ya ekonomi ya tlwaelo.
- Barafi ba Bokgabo le Mafelo a Magolo ba swanetše go hlohleletša go šomiša sebaka sa sedirišwa le ditefo bjale ka ge di dirilwe ke Kgoro ya Ditšhelete go akaretša (i) ditefo tša tirišano ya dikgwebo tše nnyane, (ii) lenaneo la motšhelo wa letseno le (iii) lenaneo la motšhelo wa khamphani ya tšhelete ya kgwebo.
- Mmušo (DMRE le SARS) o swanetše go nolofatša lenaneo la kgoboketšo ya motšhelo ya intasteri ya ASM le go dira mananeo a tlhahlo le a thuto ka ditaba tša motšhelo le go godiša semmušo ASM.
- Mmušo o swanetše go šogana gabotse le go go rafa moo go sego molaong ka dinyakwa tša taolo le go godiša semmušo ASM.

KGAOLO YA VII

10. TAOLO YA TIKOLOGO, MAPHELO, POLOKEGO LE GO GOPODIŠIŠA KA POLOKEGO LE TŠHOMIŠO YA MEETSE

(a) *Molao wa Taolo ya Tikologo ya Setšhaba, wa 1998 le diSEMA*

(b) *Molao wa Maphelo le Polokego, wa 1998*

(c) *Molao wa dilaesense tša tšhomišo ya meetse le Meetse a Setšhaba, 1998*

Ditirišo tše dintši tša ASM ga di obamele tikologo, tšhomišo ya meetse le maphelo le dinyakwa tša polokego. Se ke ka lebaka la mohuta woo e sego wa semmušo wa intasteri, go hloka bokgoni, tsebo, mabokgoni, tefo ka Ditsebi tša Kelo ya Tikologo go phethagatša dinyakwa tše tša molao. Ditirišo tše ga di sepelelane le senyakwa go hwetša naga gape ga go na kobamelo le dinyakwa tša go tswalela moepo.

Go tsebagatša ga lenaneo le tee la taolo ya tikologo go beakanya lefsa dinyakwa tša go fa laesense malebana le tšhomišo ya meetse, taolo ya tikologo le mešongwana ya moepo ga se ya ba le poelo ye botse go intasteri ya moepo le ASM. Lenaneo sebakeng le okeditše ditshenyagelo tša go dira kgwebo ya Barafi ba Bokgabo le Mafelo a Magolo. Dinyakwa tša go fa laesense go akaretšwa meetse, taolo ya tikologo le ditsheyagelo tša ditšhelete ka dinyakwa tša Ditsebi tša Kelo ya Tikologo go ya ka melao ya maleba e dira mapheko go batho ba bantši bao ba nyakago go tsena inastering ya moepo.

Ka tsela ya mohlala, ditefo tša go dira kgopelo ya dikgopelo tša tumelelo ya tikologo di ka tsela ye e latelago:

- a) Kelo/EIA - R10,000
- b) BA - R2000
- c) Mpshafatšo - R2,000 – Karolo ya 1 le Karolo ya 2
- d) Lenaneo la Tumelelo leo le Kopantšwegi - R5,000 goba R1,000 e fokoditšwe ka 50% ka ge tefo e arogatšwe ka kgopelo ya laesense ya dilahlwa.

Go lemogilwe gore tše e ditefo fela tša go dira kgopelo e sego ditefo tša nnete tša go ditshepetšo tša EIA goba go hwetša tumelelo ya tikologo. Ditshepetšo tše di nyakago go thwalwa ga setsebi kelo ya tikologo (EAP), kelo, poledišano le gantši go

thwalwa ga ditsebi go dira dikelo tša bokgoni.

Dinyakwa maphelo le polokego ya mošomong ya phemiti ya moepo di nyakile go ba šoro go swana le tša tokelo ya moepo. Khansele ya Mphelo le Polokego ya Moepo (MHSC) e dirile ditlhahli tšeo maikemišetšo e lego go akaretša go naganišiša ASM ye e itšego. Le ge go le bjalo, intasteri ya ASM e sa naginišiša ka dinyakwa tše bjalo ka tša godimo mo lekaleng.

Malebana le laesense ya tšhomišo ya meetse, kgoro yeo e nago lemaikarabelo e dirile ditlhahli tša tirišo ye botse tšeo di diretšwego go hola moepo wa bokgabo le mafelo a magolo go lebeletšwe legato la khuetšo ya tirišo. Kgoro ya Meetse e latela mokgwa wo o theilwego go khuetšo gomme wa arola ditirišo bjalo ka:

- a) *Khuetšo ya godimo*: e nyaka laesense ya tšhomišo ya meetse, dinyakwa tša bothata.
- b) *Khuetšo ya gare*: e ka nyaka laesense ya tšhomišo ya meetse goba tumelelo ya kakaretšo, dinyakwa tšeo e segoo tša bothaa.
- c) *Khuetšo ya fase*: ga go na laesense ya tšhomišo ya meetse eupša tumelelo ya kakaretšo ya dinyakwa tša bothata tša fase ntle le tefo.

Barafi ba Bokgabo le Mafelo a Magolo ba ka wela ka fase sga legoro la ditirišo tša khuetšo ya fase, eupša se se ya a mohuta wa minerale woo o rafilwego, bogolo le ditirišo tša sekala.

Ditšhišinyo tša pholis ya mmušo:

Mmušo o amogela tlhokego ya intasteri ya ASM go šoma mokgwa wa peakanyo le go swarelela le go obamela tikologo, tšhomišo ya meetse le maphelo le melao ya polokego. Ka tsela ye pholis ya ASM le tlhako ya molao di swanetše go sepelelana le go lebelela ka go molao wo mogolo woo o laolago tikologo, tšhomišo ya meetse le maphelo le polokego

- a) Mmušo o šoma mmogo le bakgatha tema ka intastering (MHSC, MQA le Kgwebo ye e Beakantšwego), e tla dira tsenogare go tlhahla, go matlafatša le go ruta barafi ba bokgoba le mafelo a magolo ka dikarolo tša kobamelole le taolo ya tikologo, tšhomišo ya meetse le dinyakwa tša maphelo le polokego.
- b) Kgoro ya maikarabelo e dira pholisi ye e fihlelelegago ya didirišwa le ditlhahli tšeo di diretšwego intasteri ya ASM go akaretšwa mananeo a thekgo ao a nepilego barafi ba bokgabo le mafelo a magolo. Ditlahli tša MHS tša go ikgafa

go tšwa go MHSC di tla sekwasekwa go ya pele go šogana a botlalo dinyakwa tša maphelo le polokego ya inasteri ya ASM.

- c) Mmušo o tla matlafatša bokgoni bja tekolo gomme wa šomiša mokgwa wa tsenelano go leola (tiriano ya dikgoro yeo e kopantšwego goba tekolo ya kobamelo ya bakgathatema ba bantši ke intasteri ya ASM.
- d) Mmušo o tla fa mananeo a ditefo le ao e sego a ditefo go badiriši go Hlohleletša kobamelo ya tikologo, maphelo le polokego le dinyakwa tša tšhomišo ya meetse.

KGAOLO YA VIII

11. MAEMO A PHOLISI YA MMUŠO KA GA GO RAFA MOO GO SEGO MOLAONG

(a) Mošomo wa NCSMT

(b) Go hlola Yuniti ya Go rafa moo go Sego Molaong le Bohodu bja Dimetale tše Bohlokwa

(c) Dimpshafatšo go molao wo o amanago

Go rafa moo go sego molaong ke tlhohlo ye kgolo ka intastering ya meopo le diminerale ya Afrika Borwa. Palo ye kgolo ya batho gonabjale akanyetšwa go ba e kgatha tema go go rafa moo go sego molaong (thwii goba e sego thwii). Mmušo nako le nako e kgala tiro ya go rafa moo go sego molaong ka Afrika Borwa gomme magato a tšerwe go lwantšha mešongwana.

Mo lekaleng la gauta fela, go akantšwe gore ka godimo ga R70 bilione ka ngwaga ka letseno e lahlegetšwe ka go rekiša setšweletšwa se le dikhuetšo tše dingwe tše dimpe di lemogilwe makalenga mangwe, go swana le khroumo, malahla le taamane. Ditšhaba di amegile thwii ke mešongwana ya go rafa moo go sego molaong go ya ka go senya tikologo, dikotsi tša maphelo, le dikgaruru tša digongwana tšeo di tšwelelago go manaba a barafi bao ba sego molaong.

Go rafa moo go sego molaong go swanetše go fapantšhwa le moepo wa Bokgabo le Mafelo a Magolo ka batho bao ba kgathago tema ka intastering go kaonafatša mešomo, go kgatha tema go ekonomi le kgolo ya intasteri. Mmušo o dutše o o tšea dikgato tše maatla tšeo di tla kgonthišago gore ditirišo tša go rafa moo go sego molaong di a emiša. Mešongwana ka moka ya go sepestva moepo le

minerale e tla dirwa ka tlišaong ya molao, yeo e lego MPRDA le melao ye mengwe. Ka tsela yeo, mokgatlo a dikgoro tše dintši, Sehlopha sa Taolo ya Peakanyo le Tshepedišo sa Bosetšhaba (NCSMT), se hlomilwe seo se nago le baemedi go tšwa DMR, Tirelo ya Maphodisa a Afrika Borwa, Ditirelo tša Mahlale, le Kgoro ya Merero ya Selegae.

Tšhišinyo ya pholisi ya mmušo:

- a) Pholisi le tlhako ya molao e swanetšwe go fapanšha go rafa moo go sego molaong go tšwa go ASM.
- b) Mmušo o swanetše go matlafatša melao yeo e lebanego le go dira go rafa moo go sego molaong bosenyi go akaretša MPRDA, Molao wa Tshepedišo ya Bosenyi, wa 1977,
Mmušo o swanetše go matlafatša melao ya malebana le go dira gore e be bosenyi go rafa moo go sego molaong go akaretša MPRDA, Molao wa Tshepedišo ya Bosenyi, wa 1977, Molao wa Metale wo Bohlokwa, wa 2005, Molao wa Dithoto tša Kgale, wa 2009, le Molao wa Thibelo ya Bosenyi bjo bo Rulagantšwego, wa 1998 go ya bosenyi le dikotlo go thibela mešongwana ya go rafa moo go sego molaong.
- c) Mmušo o swanetše go thoma Yuniti ya go ikgafa ya Diminerale le Dimetale tše Bohlokwa (MPMTU) ka go Tirelo ya Maphodisa a Afrika Borwa (SAPS).
- d) MPMTU e swanetše go ba yuniti ya botseka yeo e nago le bokgoni gape e hlahliwe go šogana le minerale le go utswa ga dilo tše di amanago le tše bohlokwa.
- e) Go na le hlokego go tšwela pele go utolla go hlola bokgoni bja go sekiša malebana le ditaba tša meepo yeo e sego molaong.

Molao wa mahodisa o mpshafaditšwe ke SAPS woo o abago sebaka sa go fa dikgopolo tša kopanyo le peakanyo ka mešongwana ya go rafa moo go sego molaong.

KGAOLO YA VIX

12. GO BEGA LE MAIKARABELO

(a) Maikarabelo a go bega

(b) Pego tša go fapana tša Barafi ba ASM

Tlhako ya gonabjale ya MPRDA e na le dinyakwa tše di lekanego tša go bega. Karolo ya 28 ya Molao e bea maikarabelo go mong wa phemiti ya moepo go swara direkoto tša maleba tša mešongwana ya moepo le direkoto tša maleba tša ditšhelete malebana le mešongwana ya moepo. Karolo ye e nyaka gape mong wa phemiti ya moepo go romela Molaodimogolophethiši dipušetšo tša kgwedi le kgwedi ka tshedimošo ya maleba yeo e nepagetšego le data, pego ya ditšhelete yeo hlakišitšwego ya ngwaga le ngwaga goba setatamente sa ditšhelete seo se bontšhago letlakala la tekanyetšo le akhaonthe ya poelo le tahlegelo.

Senyakwa sa karolo ya 28 malebana le go boloka direkoto le go iša tshedimošo le data e be e letetše go kgontšha Mmušo go ba le tsebo ye e leanego ka ga legato la mešongwana ya moepo ya Mafelo a Magolo mo Nageng. Tlhohlo ka go phethagatša senyakwa se malebana le diphemiti tšeo di ntšhitšwego ka ge tshedimošo yeo e nyakegago e se ya kgoboketšwa le go tsenywa. Se se tla fa Mmušo data ye e nepagetšego malebana le palo la Barafi na Bokgabo le Mafelo a Magolo, magato a go thwala le legato la diintasteri a go kgatha tema ekonoming le ditefong tša lešokotšo. Le ge go le bjalo, legato la kobamelo ke beng ba diphemiti tša moepo le poloko ya direkoto le maikarabelo a go bega ka ge go nyakwa ke senyakwa se e a gonontšha.

Se se ke ka lebakala go se be semmušo ga lekala la ASM, koketšego ya ditiragalo tša go rafa mo go sego molaong, legato la thuto la Barafi ba Bokgabo le Mafelo a Magolo, go hwetšagala ga lenaneo la go bega le didirišwa le bokgoni, ka karolo ya Kgoro go lekola phethagatšo le go diriša kobamelo.

Dikomiti tša Moepo tša Selete le gabotse le Mekgatlo ya ASM dika kgatha tema ye bohlokwa mo go ithuteng le go tsebiša barafi ka ga dinyakwa tša go bega, lenaneo le ditshepetšo.

Tšhišinyo ya pholisi ya mmušo:

- Pholisi ya ASM le tlhako ya molao ya go ikgafa e swanetše go ba le dinyakwa tša go bega tše maatla.
- Kgoro e swanetše go phethagatša go bega ga kgwedi le kgwedi, ka kotara le dinyakwa tša go bega ka ngwaga le ngwaga malebana le tšweletšo, dipalopalo tša le tefo ya ditefišo, metšhelo le mašokotšo. Se se tla thuša Mmušo go ba le

data ye e lego gona gape ya nnete ka ga lekala gomme wa kgona go lekola tshepetšo.

- Kgoro e swanetše go dira mananeo a go bega ao a diretšwego intasteri ya ASM le go kaonafatša bokgoni bja ka gare go sekaseka dipego tše.
- Utolla mekgwa ya go bega ka go fapana (ASM go bega go arogana le intasteri ya LSM) go ya ka tšweletšo le dikarolo tšeo di amanago.
- Go tsebiša kelo ya intasteri ya go phatlalala ya khuetšo ya phemiti ya moepo yeo e ntšhitšwego. Go swana le dipego tša kelo tša sehla tša Tumelelo ya Moepo (ditsenogare tša mengwaga ye 5).
- Mmušo o swanetše go tsebiša mananeo a go hlahla barafi ba Bokgabo le Mafelo a Magolo ka go boloka direkoto, go bega, taolo ya tshedimošo, taolo kgwebo (ditirelo tša katološo).
- Mmušo o swanetše go dira didirišwa tša go bega tša go phethagatšwa le dithemplete.

KGAOLO YA X

13. PHETHAGATŠO, TIRIŠO, TEKOLO LE KELO YA PHOLISI

(a) Dinako, dipeakanyo le mekgwa ya phethagatšo

Kgoro e na le maikarabelo a magolo a phošo ya phethagatšo ya Pholisi ya ASM.

Go phethagatša maikarabelo a Kgoro e swanetše go dirišana le dikgoro tše dingwe

tša mmušo le makala, bakgathatema ba intasteri le badirišani ba leago. Kgoro e

swanetše go dira leano la phethagatšo ya pholisi le dinako tšeo (a) bokgoni

(bja institušene, ditšhelete) di tla lokollwago, (b) phatlalatšo ya molao, melwana le

ditlhahli le (c) mekgwa ya phethagatšo.

(a) Phethagatšo, tekolo le kelo

Pholisi e tla lekolwa nako le nako gomme dipego tša tšwelopele tšeo di elago phethagatšo tša tšweletšwa nako le nako. Tshepetšo ye bjalo e tla dira gore go be le katlego ya dinepo le maikemišetšo a pholisi ao a letetšwego.

KGAOLO YA XI

14. TSHEKATSHEKIO YA PHOLISI

(a) Maikarabelo a go sekaseka le dipaka tša tshekatsheko

Lekala la meepo le na le tletše ka bophelo gape le amilwe ke ditlhabollo tše di tšwelelago go selegae, seleteng goba lefaseng ka moka. Ka gona pholis e tla sekwasekwa ge go hlokega go kgonthiša gore e dula e le maleba gomme e latela ditirišo tše dikaone tša gonabjale ka mo intastering.

(b) Dipholisi le molao tše di tsopotšwego

- (i) Molao wa Tlhabollo ya Methopo ya Minerale le Petroleamo, wa 2002.
- (ii) Molao wa Maphelo le Polokego ya Meepo.
- (iii) Molao wo o Mpshafaditšwego wa Ngwadišo ya Minerale le Petroleamo, wa 2003.
- (iv) Molao wa Mašokotšo a Diminerale le Petroleamo, wa 2008.
- (v) Molao wa Taolo ya Tikologo ya Setšhaba, wa 1998.
- (vi) Molao wo o Mpshafaditšwego wa Genosaene, wa 2010.
- (vii) Molao wa Theknolotši ya Minerale, wa 1987.
- (viii) Molao wa Meetse a Setšhaba.
- (ix) Molao wa Ditshepedišo tša Bosenyi, wa 1977.
- (x) Molao wa Metale wo Bohlokwa, wa 2005.
- (xi) Molao wa Dithoto tša Kgale, wa 2009.
- (xii) Molao wa Thibelo ya Bosenyi bjo bo Rulagantšwego, wa 1998.
- (xiii) Molao wa Dikgwebo tše Dinyane, wa 2003.
- (xiv) Molao wa Motšhelo wa Letseno, wa 1967.
- (xv) Pegosemmušo ka ga Pholisi ya Intasteri ya Meepo le Diminerale ka Afrika Borwa, ya 1998.